

ALİ MƏKTƏB KİTABXANALARINDA OXUCULARA XİDMƏT İŞİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Cəmiyyətimizin bütün sahələrində yeniləşmə prosesinin getdiyi bir zamanda, respublikamızın iqtisadi-siyasi sülh və müstəqillik yolu ilə inamla irəlilədiyi bir dövrdə Azərbaycan vətəndaşlarının maddi və mənəvi tələbatının geniş təmin olunması, yeni azad cəmiyyətin fəal qurucuları kimi yetişib formalaşması, milli vətənpərvərlik ideyalarına yiyələnməsi, zəruri elmi dünyagörüşlə silahlanması dövrümüzün ən mühüm tələblərindəndir. Ona görə də insanların hərtərəfli inkişafına, müasir cəmiyyətdə özünün layiqli yerini tutmasına, kamil şəxsiyyətlər kimi formalaşmasına xüsusi diqqət yetirilməli, bu sahədə təxirəsalınmaz tədbirlər həyata keçiriləlidir.

Müasir dövrdə müstəqillik yolu ilə addımlayan Azərbaycan Respublikasının bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşamaq, mürəkkəb və çətin sosial-iqtisadi problemlərlə üzvləşməsi xeyli çətinliklər meydana çıxartmışdır. Bu problemlərin həllini daha da mürəkkəbləşdirən başqa bir ağır vəziyyətin müharibə şəraitinin mövcudluğu ölkəmizin ağır sınaqlar qarşısında qoymuşdur.

Məhz buna görə də indiki şəraitdə cəmiyyətimizin qarşısında duran təxirəsalınmaz vəzifələr insan amilinin düzgün formalaşmasını ön plana çəkir. Nəzərə almaq lazımdır ki, yalnız yaxşı düşünülmüş və düzgün nizamlanmış siyasi diplomatiya, diqqətlə planlaşdırılmış hərbi-iqtisadi strategiya, güclü sosial siyasət və məqsədyönlü ideya-tərbiyə işi əsasında, həm də bunların hamısı vəhdət halında götürüldükdə milli dövlətçiyimizə sədaqətlə xidmət göstərən əsl vətəndaşlar yetişdirmək mümkündür. Şübhəsiz ki, bütün bu problemlər hazırda sosial institut kimi formalaşan, elmi, təhsil, mədəniyyət, tərbiyə və informasiya müəssisəsi olan Azərbaycan kitabxanalarının qarşısında ciddi vəzifələr qoyur. Cəmiyyətdə mühim sosial funksiyaları həyata keçirən kitabxanalar elmi-texniki tərəqqinin sürətləndirilməsində, insan amilinin formalaşmasında, ölkəmizin iqtisadi, sosial və mədəni inkişafında yaxından iştirak etməli, müstəqil dövlətimizin əsas ideyalarının həyata keçirilməsi və bu ideyaların qidalandığı milli ideyalarımızın geniş xalq kütlələri arasında yayılması üçün böyük təbliğat-təşviqat və təşkilatçılıq işi aparmalıdır. Götürməli kitabxanasız alim, professor A.Xələfovun dediyi kimi, "Kitabxana işi dövrə, zamanla ayaqlaşmalı, həmişə canlı və dinamik olmalıdır" (1).

«Başqa sözlə desək, sosial institut kimi kitabxanaların fəaliyyəti də yaşadığı ictimai mühitin, cəmiyyətin sosial qanunlarına tabe olmalı; və bu qanunların yerinə yetirilməsinə yönəlməlidir. Hazırda yalnız bir istiqamət tam mənası ilə ayaqlaşdır. Azərbaycan müstəqil dövlətlərə xas olan kitabxana işi inkişaf edib formalaşmalı, kitabxanasızlıq elmi iş bəşəri və milli dəyərlər əsasında kitabxana işi təcrübəsini zənginləşdirməlidir» (2).

Əlbəttə, bu fikirlər eyni zamanda Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali məktəb kitabxanalarına da aiddir. Mütəxəssislərin qeyd etdiyi kimi, «Gələcək inkişafını düşünən hər bir cəmiyyət, hər bir dövlət gənc nəslin öz məqsəd və ideyaları yönümündə təlim-tərbiyəsini təşkil etməli, bunun üçün ən bəşəri və ən demokratik üsulları təbliğ etməklə heç bir maddi-mənəvi vəsait, sərvət əsirsizdir. Keçmiş SSRİ-nin təcrübəsi parlaq şəkildə göstərdi ki, belə bir yoldan kənara çıxan cəmiyyət və dövlət quruluşu gec-tez süquta uğramalıdır» (3).

Təbii ki, ali məktəblərin bazar iqtisadiyyatı dövründə necə çıxmaları həm onların özlərinin fəaliyyətinin düzgün təşkilindən, həm də ölkədə təhsil sisteminin dəqiq qurulmasından daha da çox aslıdır. Məlum olduğu kimi, müstəqil Azərbaycan Respublikasında geniş və çoxpilləli təhsil sistemi vardır. Əsasən Sovet İttifaqından miras qalmış dövlət təhsil sistemi çox-güclü elmi potensiala malikdir. Respublikamız öz müstəqilliyini elan etdiyi dövrdə Azərbaycanda 17 ali məktəb və hər bir təhsil ocağının öz kitabxanası fəaliyyət göstərirdi (4).

Sonrakı illərdə ali məktəblərin və onların filiallarının sayı sürətlə artmağa başlamışdır. Belə ki, artıq 1994-cü ildə respublikamızda 18 dövlət ali məktəb və onların 6 filialları fəaliyyət göstərmiş (5), 1998-ci ildə isə dövlət ali təhsil müəssisələrinin sayı 28-ə, özəl ali təhsil ocaqlarının sayı isə 17-ə çatmışdır (6).

1993-cü ildə qəbul olunmuş Təhsil Qanununun əsasında işləyən ali məktəblər öz fəaliyyətlərini müstəqil dövlətimizin müasir tələblərinə uyğun şəkildə qurmağa çalışırlar. Ali məktəb kitabxanaları isə öz işlərini 1999-cü ildən qüvvəyə minmiş «Kitabxana işi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən tənzimləyirlər.

Respublikamızda yaranıb formalaşmış kitabxana şəbəkələri içəri-sində ali məktəb kitabxanaları özünəməxsus yer tutur. Təhsil Nazirliyi

sistemində fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələri kitabxanaları öz istiqamətlərinə görə digər kitabxanalardan əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirlər. Elmi kitabxanalar tipinə daxil olan ali məktəb kitabxanaları ölkədə elm və mədəniyyətin, xalq təsərrüfatının müxtəlif sahələri üçün yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanmasına kömək edən, ali məktəbin struktur bölməsi kimi fəaliyyət göstərən kitabxana şəbəkəsidir. Ali məktəb kitabxanaları öz fondunu ali məktəbin probleminə uyğun komplektləşdirir, professor-müəllim heyətinin təbələ kollektivini elmi ədəbiyyatla, dərslik və dərs vəsaitləri ilə təmin edir, ali məktəbin illik elmi tədqiqat işi haqqında hesabatlarına, elmi və elmi-metodik konfransların materiallarını, ali məktəbdə hazırlanan metodik materialları, habelə burada müdafiə olunmuş dissertasiyaları toplayıb hazırlayır və mühafizə edir (7).

Ali məktəblərin kitabxanaları xalq təsərrüfatının və mədəniyyətin bütün sahələri üçün yüksək ixtisaslı kadrların formalaşmasında böyük rol oynayırlar. Ali məktəb kitabxanası oxuculara fərqli xidmət edir, geniş və operativ şəkildə müvafiq profil üzrə elm və texnikanın son nailiyyətlər haqqında məlumat verir, kitabxana-bibliografiya bibliklərini (kitabxana və informasiya mənbələrindən istifadə, bibliografik nəşrlərin sərəngisi, məlumat nəşrlərinin xülasəsi və s.) təbliğ edir. Ölkənin ən böyük ali məktəb kitabxanaları öz problemlərinə uyğun bibliografik və məlumat materialları çap etdirir.

Elmi tədqiqatlara kömək göstərməsində və elmi kadrların hazırlanmasında ali məktəb kitabxanalarının rolu elmi-tədqiqat institutlarının kitabxanalarının rolu ilə uyğun gəlir. Bu kitabxanalar ali məktəbin əsas ixtisası üzrə, onun elmi tədqiqatlarının mövzuları üzrə elmi ədəbiyyatın daha tam fondunu cəmləşdirir. Ali məktəb dairəsində onlar kafedralar, laboratoriyalar və bütün kollektiv üçün ən yeni ədəbiyyat haqqında informasiyanı təşkil edən mərkəzlərdir. Bu kitabxanalar xüsusi bibliografik arayışlar tərtib edirlər.

Ali məktəb kitabxanaları içərisində universitet kitabxanaları xüsusi yer tutur. Bu kitabxanalar ali məktəb kitabxanalarına xas olan vəzifələri yerinə yetirməklə bərabər universitet təhsilinin xüsusiyyətlərinə, birinci növbədə tələbələrin ümumi elmi hazırlığına, onlarda elmi-tədqiqat fəaliyyəti vərdişlərinin yaradılmasına, ali məktəbin tarixinə, müəllimlərin elmi və pedaqoji fəaliyyətinin bibliografik vəsaitlərdə əks etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir (8). Başqa sözlə, universitet kitabxanasının iş planları universitetin tarixinə dair ədəbiyyat göstəricilərinin yaradılmasını, onun alim və müəllimlərinin əsərlərinin göstəricilərinin buraxılmasını nəzərdə tutur (9).

Ali məktəbin, xüsusilə də universitet kimi iri və soxsahəli ali məktəb kitabxana xidmətinin təşkili mürəkkəb vəzifədir. Kitabxana xidmətinin fakültələrin, kafedraların, laboratoriyaların, kabinetlərin tələblərinə yaxınlaşdırılması ali məktəblərdə sanki kitabxanalar şəbəkəsinin meydana gəlməsinə gətirib çıxarmışdır. Bunlarla əlaqədar olaraq belə bir sual yaranır. Bəs bu kitabxanalar öz aralarında nə qaydada qarşılıqlı əlaqədə olmalıdırlar?

Məlum olduğu kimi, Sovetlər Birliyində ali məktəb kitabxana xidmətinin mərkəzləşdirilmiş sistemi qəbul edilmişdi. Ali məktəbin bütün kitabxanaları mərkəzi komplektləşdirmə, kataloqlaşdırma və s. ilə birlikdə vahid bir tənzim təşkil edirdilər. Ali məktəbin bütün bölmələrinin kitabxanaları mərkəzi kitabxananın filialları hesab olunurdular. Bu sistemin üstünlüyü bundan ibarətdir ki, o, ali məktəbin tələbələrinə və müəllimlərinə kitabxana xidmətinin vəhdətini təmin edir, maddi vəsaitlərdən səmərəli və daha faydalı şəkildə istifadə etməyə imkan verir, kitabxanaların işində paralelçiliyi və təkrarlamaları aradan qaldırır. Məhz buna görə də müstəqil Azərbaycan Respublikasının ali məktəb kitabxanalarında da əsasən bu sistem saxlanılmışdır.

Qeyd ed ki, Azərbaycanda ali və orta ixtisas təhsili məktəblərinin kitabxanalarına elmi-metodik və əlaqələndirmə mərkəzi funksiyasını Bakı Dövlət Universitetinin Elmi Kitabxanası yerinə yetirir.

Bu kitabxananın əsas funksiyasına bunlar daxildir:

a) Respublikanın ən böyük tədris kitabxanası kimi professor-müəllim-tələbə və işçi heyətini kitabxana-bibliografiya xidməti ilə təmin edir;

b) Tədris ədəb yiyatı üzrə ən böyük dövlət kitab saxlayıcısıdır;

c) xarici ölkələrin ali məktəb kitabxanaları ilə kitab mübadiləsi apararaq sosial institutdur;

ç) Respublikanın ali və orta ixtisas təhsili məktəbləri kitabxanalarının elmi-metodik və əlaqələndirmə mərkəzidir (10).

Bir cəhəti də xüsusi qeyd etmək lazımdır ki, professor A.Xələfovun Azərbaycan kitabxanalarının tarixi ilə bağlı tədqiqatlarını və əsaslı müəllimlərin bir sıra elmi məqalələrini çıxarmaq şərti ilə respublika kitabxana şəbəkələri arasında özünəməxsus yeri olan ali məktəb kitabxanalarının uzun dövərə malik zəngin fəaliyyəti ayrı-ayrılıqda geniş şəkildə araşdırılmışdır. Halbuki yüksək ixtisaslı mütəxəssis hazırlığının və həyata keçirilən prosesində ali məktəb kitabxanalarının müstəsna xidməti vardır. Onlar mənsub olduqları ali təhsil müəssisələrinin soraq-informasiya və tədris bazası kimi çıxış edərək, gənc mütəxəssis hazırlığında, ali

məktəb elminin inkişafında iştirak edən gütün struktur bölmələrə yaxından kömək göstərir.

Ölkəmizdə aparılan təhsil islahatları ali məktəb kitabxanalarının qarşısına da ciddi vəzifələr qoymuşdur. Müasir dövrün tələbləri baxımından oxucu maraqlarının öyrənilməsi və onların müaliəsinin istiqamətləndirilməsi əsasında ali mətəbin bütün kontingentinə səmərəli kitabxana-informasiya xidməti həyata keçirən ali məktəb kitabxanaları bu sahədə aşağıdakı vəzifələri həyata keçirirlər:

1. Qrup və fərdi xidmət metodlarından istifadə edərək oxu zalla- rında, abonementdə və kitab verilişi məntəqələrində oxuculara kitabxa- na xidmətinin təşkilidir. Oxucuların kitabxana fondundan açıq istifadə- sini təşkil edir;

2. Vahid kitabxanalararası abonement (KAA) sistemində iştirak edir. Bu istiqamətdəki işini regionun digər kitabxanaları ilə əlaqələndi- rir. Kitabxanada olmayan ədəbiyyata oxucu sorğularını KAA vasitəsi ilə ödəyir;

3. Ali məktəbin mütəxəssis və tələbələrini informasiya təminat- ları tam şəkildə ödəmək məqsədi ilə onları müntəzəm şəkildə öyrənir;

4. Fərdi, qrup və kütləvi informasiya xidmətinin müxtəlif forma və metodlarından istifadə edərək, oxucuların informasiya sorğularının operativ şəkildə ödənilməsini təşkil edir. Oxucuları lazımi mterialların surətləri ilə təmin edir;

5. Ali məktəb kitabxanaları və elmi bölmələrinin ictimai informa- torların işini təşkil edir və onlara metodik köməklik göstərir;

6. Elmi-texniki təbliğat üzrə ali məktəbin təşkil etdiyi tədbirlərin hazırlanması və keçirilməsində iştirak edir;

7. Ali məktəbin profili üzrə planlaşdırılmış və keçirilmiş elmi- texniki tədbirlər haqqında ali məktəb rəhbərlərini və bölmələrini informasiya və materiallarla təmin edir;

8. Elmi-tədqiqat və təcürbi-konstruktor işlərinin nəticələri üzrə müəyyən edilmiş qaydada informasiya hazırlayır və təqdim edir;

9. Ali təhsil müəssisələrinin nəşriyyat planına müvafiq olaraq biblioqrafik göstəricilər tərtib edir və onları nəşrə hazırlayır;

10. Tələbələr üçün informatika, kitabxanaşünaslıq və biblioqrafi- yanın əsasları üzrə məşğələlər təşkil edir. Ali məktəbin aspirantları, professor-müəllim heyəti, mühəndis-texniki işçiləri və tədris işinə kö-mək edən əməkdaşları arasında kitabxana-biblioqrafiya və informasiya biliklərini təbliğ edir.

1. Xələfov A. Azərbaycanca kitabxana işinin tarixindən.-B., 1986.-S.6.

2. İsmayilov X. Kitabxana işinin idarə edilməsinin metodik və təşkilati məsələləri.-B., 1995.-S.3-4.

3. İsmayilov X., Baxşəliyev Z. Respublikada kitabxana işi yeniləşəcəmi // Həyat.-1991.-21 dekabr.

4. Aliyev T. Tələbə gənclərin kommunist tərbiyəsində ali məktəb kitabxanalarının rolu // Zəhmətkeşlərin kommunist tərbiyəsi.-B., 1998.-S.89-95.

5. Bütün imkanlar təhsilin yüksəlişinə yönəldilməlidir // Azərbaycan.-1994.-1 sentyabr.

6. Azərbaycan Respublikasında milli təhsilin inkişafı sahəsində görülmüş işlər və qarşıda duran vəzifələr: respublika təhsil naziri Misir Mərdanovun Azərbaycan müəllimlərinin qurultayında məruzəsi // Azərbaycan müəllimi.-1998.-1 oktyabr.

7. Xələfov A., Kazimov R., Bədəlov E. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B., 1986.-S.91.

8. Xələfov A., Kazimov R., Bədəlov E. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B., 1986.-S.92.

9. Ümumi kitabxanaşünaslıq.-B., 1982.-S.251

10. Xələfov A., Kazimov R., Bədəlov E. Kitabxana işçisinin məlumat kitabı.-B., 1986.-S.93.

Замина Ибадова

ОСОБЕННОСТИ ОБСЛУЖИВАНИЯ ЧИТАТЕЛЕЙ В ВУЗОВСКИХ БИБЛИОТЕК

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрены вопросы организации обслуживания читателей, применительно к специфике вузовских библиотек Азербайджана. Особое внимание в работе уделено совершенствованию системы вузовских библиотек в условиях реформ высшего образования в республике.

Статья содержит ряд научно-обоснованных рекомендаций по улучшению методического обеспечения деятельности вузовских библиотек Азербайджана в современных условиях.